

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל

Zwiazek Krakowian w Izraelu
Association of Cracowians in Israel

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר

רח' הנוריות 31, הרצליה, 4672630

cracowassociation@gmail.com

טלפון: 054-4436366, פקס: 09-9579540

www.cracow.org.il

www.facebook.com/groups/cracowassociation

גליון 154 דצמבר 2019 כסלו תש"פ

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

"נלחם בשביל שלוש שורות בהיסטוריה" -

מפגש לציון 77 שנים לפעולות המרי בגטו קרקוב

המחתרת בקרקוב, מכונה פעולת "ציגנריה". למרות שהיו פעולות קודמות, פעולת "ציגנריה" רשמה תקדים בהיקפה, במורכבותה, ביעדיה ובעובדה שהתבצעה מחוץ לחומות הגטו. בכך הקדימה המחתרת היהודית בקרקוב את חבריה בגטאות אחרים, ובכך ייחודה.

בחזית הבניין הציבו שלטונות פולין לוח זיכרון. תוכנו שונה פעמיים. רק בגרסתו האחרונה הוזכר חלקם של הלוחמים היהודים. בכתובת נאמר:

"בלילה שבין 24 ל- 25 בדצמבר 1942 תקפו חיילים של גווארדיה לודובה וארגון הלוחמים היהודים את אולם ה"ציגנריה" שהיה מלא גרמנים וגרמו אבדות כבדות לכובש".

התאריך והעובדות אינם נכונים – הפעולה בוצעה ב-22 בדצמבר 1942, והיא תוכננה, אורגנה ובוצעה ע"י יהודים בלבד!

אהרון (דולק) ליבסקינד, ממנהיגי "החלוץ הלוחם", אמר ערב הפעולה לחניכיו: **"נלחם בשביל שלוש שורות בהיסטוריה, ובלבד שלא יאמר שהנוער שלנו הלך כצאן לטבח"**. ואנחנו זוכרים ומזכירים.

ברחוב שפיטלנה, מול התאטרון העירוני על שם סלובצקי, במקום בו שכן בזמן מלחמת העולם השנייה בית הקפה "ציגנריה", נוער יהודי גאה, מורד ונוקם, רשם ב-22 בדצמבר 1942, את פרק הגבורה המשמעותי ביותר של פעולות המרי המזוין בקרקוב, ואחד החשובים בתולדות המחתרת היהודית בפולין.

באותו יום, בשיאו של הכיבוש הנאצי, בזמן שעשן הכבשנים הבוזרים במחנות ההשמדה השחיר את שמי פולין, ומיהודי קרקוב נותרו אך מעטים, נערים יהודים התקיפו את אולם "ציגנריה", ששימש מועדון לקציני הגסטאפו, ועלה בידם להרוג ולפצוע רבים. הם ידעו שאין בכוחם לעצור את מכונת ההשמדה, אך הצליחו להעיר את החיה הנאצית מרבצה, לחולל מהומת אלוהים בעיר ולרשום בהיסטוריה שהנוער בקרקוב התנגד ונלחם.

בית הקפה "ציגנריה" היה רק אחד מיעדים רבים של פשיטה רבת היקף ונועזת, שהתבצעה באותו ערב בכל החלק ה"ארי" של העיר. לקחו בה חלק חברים מכל תנועות הנוער החלוציות בקרקוב. מכיוון שההתקפה על "ציגנריה" הייתה המוצלחת ביותר, הפשיטה כולה, שהיוותה את שיאן של פעולות המרי והנקם של תנועות

הדלקת נרות חנוכה וציון 77 שנים לפעולות המרד בקרקוב

ביום רביעי כ"ז בכסלו תש"פ 25 בדצמבר 2019 נר רביעי של חנוכה

נפגש כולנו בשעה 17:00 באולם יצחק בתיכון עירוני ה'

נדליק נרות חנוכה נזמר שירים לכבוד החג וגב' נעמה גליל תדבר על

גבורתם של המנהיגים והמנהיגות של המחתרות בקרקוב

נא הביאו עמכם מצב רוח טוב ואת בני משפחותיכם.

הכניסה לבית הספר היא מרחוב בן יהודה 227 והכניסה לחניה (חינם) מרחוב הירקון 294

עיריית קרקוב מסרבת להנציח נרצחים ב"אבני נגף"

"אבני נגף" באחת מערי אירופה

אבני נגף (בגרמנית: שטולפרשטיינען) הוא שמו של פרוייקט הנצחה בערים שונות ברחבי אירופה, אותו יזם האמן גונטר דמינג. האבנים שקועות במדרכות בערים שונות במטרה להזכיר לעוברים ושבים את קורבנות הנאציזם. עד היום הונחו כבר למעלה מ-75,000 אבני נגף בערים רבות בלמעלה מ-20 ארצות באירופה.

נורה לרנר, קרקובאית שמספחתה התגוררה בעיר מהמאה ה-18, מבקשת להנציח את קרוביה באמצעות אותן אבני נגף, שגודל כל אחת מהן הוא 10 ס"מ X 10 ס"מ, ולהניחם בפתח הבתים שבהם התגוררו 7 מבני משפחתה שנרצחו. עיריית קרקוב מסרבת לאפשר הנצחה באמצעות אבני נגף, אף כי התשלום מתבצע על ידי המנציח ולא על חשבון הציבור. בבקשתה של גב' לרנר תומכים מספר פרופסורים באוניברסיטה היגלונית ועתונאים פולנים.

לתרבות, לכלכלה ולהיסטוריה של העיר? ומי ינציח את האנשים ה"פשוטים"? ומה לגבי הנצחת הנרצחים בבלז'ץ, אושוויץ ופלושוב? וכאלה שאין להם קרובי משפחה? ומה לגבי קורבנות הפוגרמים במאות ה-15 וה-16 והמאה ה-20?

בנוסף נכתב כי בקרקוב נעשות פעולות הנצחה לקורבנות השואה בארבעת המוזיאונים ההיסטוריים המוקדשים ליהדות המקומית, ובוודאי שהנרצחים יונצחו באתר הזיכרון שעומד להיות מוקם במקום שבו היה מחנה הריכוז הגרמני פלושוב.

במכתב ההסבר לסירוב שקיבלה גב' לרנר מ-IPN (המכון לזיכרון לאומי) נאמר עוד כי יש להנציח רק אנשים שתרמו לעצמאות פולין, לכלכלה ותרבותה, ולא יתכן להנציח את כולם, מה עוד שיש כאלה שלא ידוע היכן כולם התגוררו. טעון נוסף לסירוב היה שלא יתכן שכל הרחובות בקרקוב 'ינצו' בצבע זהב (כצבע הנחושת של אבני הנגף).

סירובם של עיריית קרקוב והמכון לזיכרון לאומי בקרקוב אינו משכנע כלל. ערב מלחמת העולם השנייה הייתה בה קהילה יהודית של כ-60 אלף יהודים וכ-95% מהם נספו בשואה. בבערים שונות בפולין, למשל וורוצלב, זמושץ', אושווינצ'ים וחלם, אישרו הרשויות לשבץ את האבנים בסמוך למקום מגוריהם של היהודים שנרצחו בשואה.

האמן גונטר דמינג מניח "אבני נגף"

גידור מחנה הריכוז לשעבר בפלושוב

בתקופה האחרונה התגלו שרידים אנושיים בשטח מחנה הריכוז הגרמני לשעבר פלושוב, בעיקר בשטח ששימש את שני בתי העלמין היהודיים - בית העלמין היהודי של קהילת פודגוז'ה ובית העלמין החדש של יהודי קרקוב, בשל חפירות של בעלי חיים שמסתובבים באיזור.

לאור זאת החליטו פרנסי עיריית קרקוב לגדר חלק משטח מחנה הריכוז לשעבר, בעיקר השטח שבו היו שני בתי העלמין היהודיים. האזור יגודר ברשת פלדה גבוהה, ובמידת הצורך תעקר חלק מהצמחה במקום.

בינתיים נמשכות פגישות עם תושבי האיזור, שהביעו התנגדות להקמת אתר הזיכרון במקום, בעיקר בשל העובדה שלא יתאפשר להם שימוש בשטח המחנה לשעבר כשטח ירוק לפיקניק ולטיולי משפחות. הדיירים מוטרדים גם מעובדה לאתר הזיכרון צפויים להגיע עד חצי מיליון תיירים בשנה.

http://krakow.pl/aktualnosci/234840,33,komunikat,kl_plaszow_trwa_zabezpieczanie_skarp.html

הציורים של סבתא אירנה קמים לתחייה

קצין פולני מצבא אנדרס מסייע למשפחה לעלות לאנייה בים הכספי

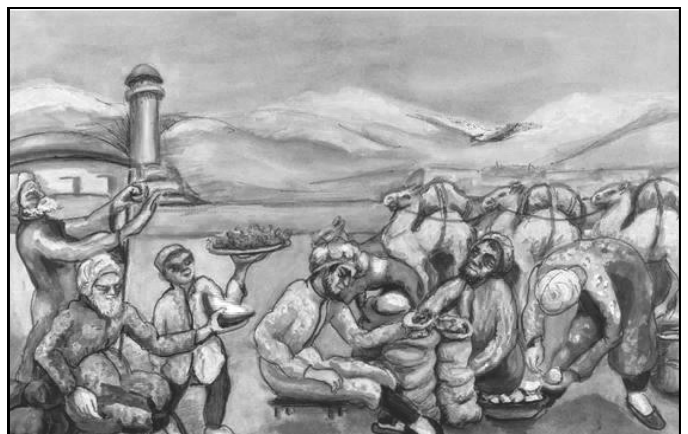
יוזפה, אמה של אירנה פסק לבית פרומוביץ, ילידת קרקוב, הייתה קטועת רגל. ולמרות הכל שרדה יחד עם אירנה והמשפחה את המלחמה. לאחר המלחמה ציירה אירנה סדרה של ציורים צבעוניים, על קורותיה של המשפחה, והציורים מוצגים עתה בתערוכה במוזיאון ליהדות גליציה בקרקוב **Od domu – Do domu** (בעברית: מבית – לבית).

בעלון שהכינו אוצרי התערוכה במוזיאון גליציה נכתב: "אם היום יחליט מאן דהוא לגמוע מרחק של למעלה מ-12,000 קילומטרים, הרי יצטרך לטוס 15

שעות או לנסוע כ-153 שעות. אם ירצה לגמוע את המרחק רגלית הרי יאלץ ללכת במשך 2,300 שעות, כ-100 ימים, ללא הרף. זו הדרך שעשתה משפחת פסק הקרקובאית, במשך שלוש שנים, מאוגוסט 1939 ועד דצמבר 1942. הם עזבו את ביתם בקרקוב וישבו בסופו של דבר הביתה. המשפחה סברה שהם עוזבים את ביתם רק לתקופה קצרה אך מאורעות המלחמה הוליכו אותם דרך אירופה לאסיה, ומשם למזרח התיכון.

לא קלה הייתה דרכם. ולא קל היה להם לספר על כך. רק לאחר כמה עשורים אחרי המלחמה הצליחה אירנה פסק לספר את הסיפור בתמונות ובמילים. סדרת ציורי הפסטל שלה, שלוו בטקסטים של זכרונותיה, הם שנתנו לתערוכה את שמה: "מהבית אל הבית: סיפור הגירוש וההצלה של משפחת פסק. זוהי תערוכה יוצאת דופן המספרת את סיפורה של המשפחה שגורשה מקרקוב בזמן המלחמה, ובמקביל זהו סיפורן של משפחות רבות שחיו באותה תקופה היסטורית."

התערוכה כוללת 25 ציורים ממוסגרים של אירנה פסק, מספר תמונות, מכתבים ותצלומים של המשפחה, צילומי התקופה וסרטונים שנמצאו בארכיבים השונים. השותפים ביצירת התערוכה הם מרכז הרצל-טהון ללימודי ישראל ומכון ללימודי יהדות באוניברסיטה היגלונית של קרקוב.

1941, השוק בבוכרה.

המקומיים אכלו בידים והפולנים חלו בטיפוס ודיזנטריה

עמיחי פרדו, הנכד, הוא שיזם את הצגת הציורים בתערוכה שתהיה פתוחה עד חודש אפריל 2020, וכך הוא כותב: "התערוכה מלווה סדרת ציורים שציירה סבתי, אירנה פסק לבית פרומוביץ, ילידת קרקוב, וקטעי יומן שכתבה שבעזרתם היא סיפרה לשלושת אחי ולי את סיפור המסע בן 15,000 הק"מ מהבית בקרקוב.

יומיים לפני תחילת המלחמה, ב-28.8.1939 יצאו לדרך וברחו: אירנה ובעלה קרול פסק, יוזפה אמה קטועת הרגל, ושני הילדים: אמי, אניטה (חניתה) פרדו לבית פסק ודודי, ויטק, שעוברת את שמו לאביגדור פוסק, ולימים היה לפרופ' לתולדות אמנות וראש החוג באוניברסיטה העברית בירושלים, ועד שהגיעו לביתם הראשון בתל אביב בשלהי 1942.

הסיפור שסבתי אירנה רצתה לספר הוא סיפור הישרדות, תושייה, התגברות על מכשולים, שמירה על גאווה, על קור רוח, על תרבות פולנית ומסורת יהודית, סיפור הצלחה.

אין בציורים כמעט את "הרעים" – לא הנאצים (למעט אחד שמצויר מהגב), לא הקצינים הרוסים, לא מפקדי מחנה העבודה בסיביר, ולא האיראנים שהטרידו את הבנות הפולניות. גם עשרות מבני המשפחה שנרצחו בשואה אינם מוזכרים בציורים – אך מוזכרים בתערוכה – וכן לא מצויירים מאות המתים בדרך בסיביר והמתים ממחלות במחנות הפליטים באוזבקיסטן וטהרן.

התערוכה היא פרי יוזמתו של פרופ' מיכאל גאלאס, ראש המכון ללימודי היהדות באוניברסיטה היגלונית, ואוצרי התערוכה הם תומאש סטרוג ופאולינה בנשיק אלה הפליאו ללוות את הציורים וקטעי היומן בצילומים, הקלטות, מסמכים, קטעי עיתונות ועוד, ההופכים את סדרת הציורים למסמך היסטורי של תקופה ושל מאות אלפי אנשים שעברו מסע דומה.

מבחינתי האישית זהו עוד צעד במסע שהחל לפני מספר שנים בחיבור שלי עם הצד הפולני, הקרקובאי של אמי, חיבור שהחל כשהתחלתי להופיע במסגרת תיאטרון אורנה פורת לילדים ולנוער בדמותו של המחנך הדגול יאנוש קורצ'אק ואף הוזמנתי להופיע בפולין.

עמיחי פרדו, בן אניטה פרדו לבית פסק

השמות הפרטיים של יהודי פולין

הספרון "השמות הפרטיים של יהודי פולין" ראה אור בשנת 1928 בעקבות המלצותיה של ועדה מיוחדת, שהוקמה שנה קודם לכן, במטרה "לערוך רשימה מלאה של שמות נכונים ולהסיר את השמות המסורסים שהחזיקו בהם יהודים, ואין להכניסם יותר ברשימת הנולדים".

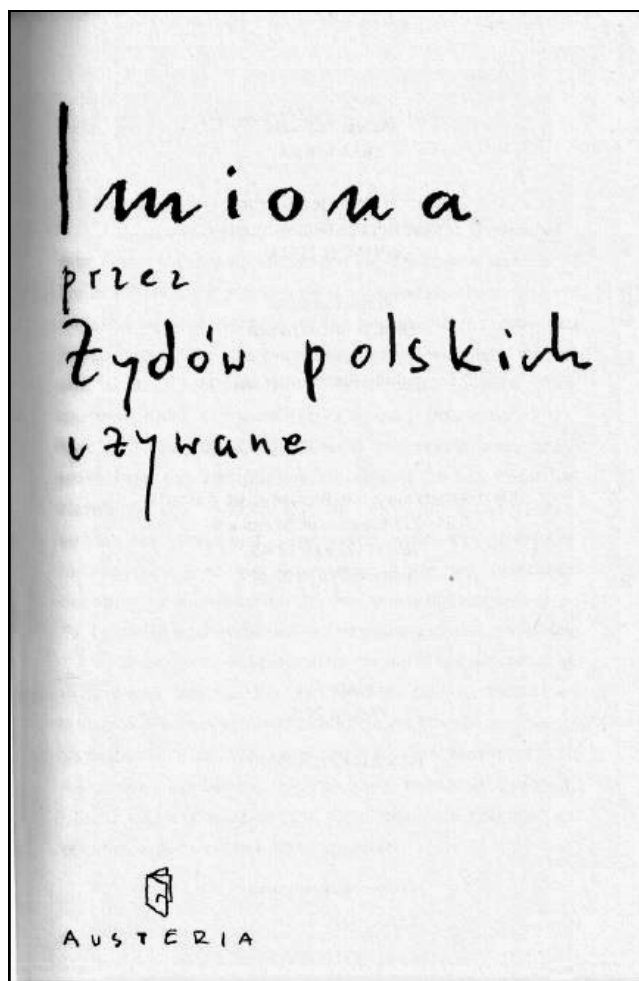
בין חברי הוועדה היו פרופ' מ. בלבן, פרופ' מ. שור, והרב ש.ד. כהנא, והחלטות הוועדה אושרו על ידי הרבנים ושלטון הקהילה היהודית בוורשה. הוצאת "אסטריה" מקרקוב הדפיסה מחדש את הספרון בשנת 2002 והוא זמין בחנויות הספרים היהודיים בקז'ימייז'.

וכך נכתב במבוא בפולנית, ואשר תורגם לעברית, בין היתר: "בין כל השאלות המדאיבות, המנסרות בחיינו בארצות גלותנו, תופסת מקום חשוב שאלת השמות היהודיים. אין לך אומה ולשון אחרת שתהא להן ערבוביה של שמות, דומה לזו השולטת בנו היהודים. השמות המקובלים אצל העמים התרבותיים הם פועל יוצא מהתפתחותם ההיסטורית, וקרובים תמיד לרוחם ולשפתם. לא כך הדבר אצלנו. די לסקור סקירה קלה את רשימת השמות היהודיים כדי להיווכח כי מן החוץ הם באו אלינו – זרים הם לרוחנו ואין חיינו הלאומיים והתרבותיים מוצאים בהם את ביטויים הנכון[...]"

עוד נכתב במבוא כי שמות רבים סוגלו משמותיהם של העמים שבתוכם חיו היהודים, כך למשל נקראו רוב חכמי התלמוד בשמות ארמיים, בתקופת שלטון יוון שולבו שמות אלה עם שמות היהודים, מרדכי ואסתר מקורם בפרס, ושמות אחרים מקורם באיטליה, ספרד ואחרים.

מארצות אשכנז סוגלו השמות 'בער', 'וולף', 'הירש', 'זליג' ובנוסף, היהודים סיגלו את אופן הקטנת שמות ילדיהם לשם הבעת חיבה ואהבה – 'משה' היה 'למושק', 'בער' היה ל-'בערעל', 'וולף' היה ל-'וועלוועל' ועוד. שמות משובשים אלה נכנסו לרשות הרבים ותעודות הלידה ודומה שיהודי פולין וליטה התרגלו לשמות המסורסים והמשובשים – 'ינקל' ו-'שמולקע' נדמו בעיניהם להיות יותר יהודי ומסורתי מהשמות התנ"כיים 'יעקב' או 'שמואל'.

הוועדה לתיקון השמות באה לידי החלטה כדלקמן: "א) חוב לאומי קדוש הוא להנהיג בחיים את השמות מתקופת התנ"ך, שמות נביאינו וחכמינו, הקשורים בקשר אמיץ במסורת ודברי הימים. ב) הכרח לאומי הוא להוציא

מתוך החיים כל שם הזר לרוחנו, אשר רק נדודינו הרבים בין אומות שונות הכניסוהו אלינו בעל כורחנו; אולם בשים לב כי במשך מאות שנים השתמשו השמות הגלותיים בעמקי החיים העבריים אי אפשר להוציאם בבת אחת, ומה שלא נעשה אנו – יעשה הזמן. ג) מן ההכרח להוציא מרשימת שמות היהודים את כל השמות שנשתבשה, שנפתחה או נקצרה צורתם, ומהיום והלאה אין להכניסם יותר לפנקסי הלידה. באופן זה ישתנה המצב בהדרגה, ובני הדור הבא יקראו בשמות נורמליים ונכונים ככל יתר עמי התרבות, ושמותיהם לא יהיו עוד ללעג ולקלס בין העמים."

עוד ערכה הוועדה רשימה של כ-650 שמות משובשים, שנמחקו מרשימת השמות הנורמליים, ושאלו להכניסם לפנקסי הנולדים, והרבנים ופקידיהם אחראים על כל משגה ואי זהירות ברשימת הנולדים...

זוטרות

תדאוש פנקביץ כותב בספרו "בית מרקחת בגטו קרקוב" כי אנשי הגסטפו לא היו מעוניינים בחיסול הגטו בעיר. הם השתדלו לדחות את הקץ – חיסולו המוחלט של הגטו וריכוז כל היהודים בפלשוב ירוקן את רוב תפקידיהם מתוכן, והם עלולים להשלח לחזית.

פנחס לאנדר אשר כונה "פיניה קוזה" היה הקברן של הקהילה היהודית בקרקוב בימים שלפני מלחמת העולם השנייה. בתקופת הגטו היה לו ולמשפחתו רשיון מגורים

מיוחד במבנה קטנטן, בצד "הארי", ליד בית הקברות ברחוב מיודובה. לאחר חיסול הגטו נרצח יחד עם בני משפחתו על ידי הגרמנים.

העיתון "נובי דז'יניק" מודיע כי ב-23 באוקטובר 1926, לפני 93 שנים, נפתח התיאטרון היהודי הקבוע בקרקוב, ברחוב בוכנסקה 7. ההצגה הראשונה הייתה "הנסיך" מאת אלטר קייצ'נה בבימויו של במאי תיאטרון יונס טורקוב.

החיים הדתיים בקהילת קרקוב

מתוך מאמרם של מנחם בוכייץ ו-נתן גרוס "הווי יהודי דתי בקרקוב, מתחילת המאה העשרים ועד פרוץ מלחמת העולם השנייה", מתוך "היהודים בקרקוב: חייה ותרבותה של קהילה עתיקה".

ב"תלמוד תורה", שקיים מערכת לימודים מיוחדת בשעות אחה"צ לסוג זה של תלמידים.

במקביל ל"יסודי התורה" הקימה "מזרחי", בתחילת שנות העשרים "חדר עברי" - בית ספר עברי מודרני, שהצטיין בכך שהלשון העברית נלמדה בו באורח שיטתי, מתוך ספרי לימוד מודרניים. רק המקצועות החילוניים, כגון חשבון, פיזיקה, היסטוריה כללית, גיאוגרפיה וכו' נלמדו בשפה הפולנית. בית ספר זה עמד תחת פיקוח ממלכתי, עם זכות להעניק תעודות מעבר רשמיות. בהמשך לבית הספר היסודי "חדר עברי" שימש בית הספר התיכון הדתי "תחכמוני". הוא נוסד על ידי מפלגת "המזרחי" בשלהי שנות העשרים והגיע תוך שנים ספורות לרמה גבוהה ואף קבל הכרה ממלכתית.

החוגים האורתודוקסיים הקיצוניים התנגדו בתוקף לפתיחת בתי ספר דתיים מודרניים ואף היו ביניהם כאלה שטענו, שמוטב שהילדים יבקרו בבתי ספר נוצריים ויחללו קדושת השבת, במקום שילמדו תורה מפי "הציונים האפיקורסים".

שמירת שבת: יהודי קרקוב הצטיינו מאוד בשמירת קדושת השבת ומועדי ישראל. מיד עם כניסת השבת השתרר שקט במרכז היהודי הגדול בשכונת קז'ימייז' ובסביבתו. כל המסחר והמלאכה שבתו לחלוטין, גם תנועת כלי הרכב נפסקה וברחובות נראו רק האנשים, שמיהרו לבתי-הכנסת לתפילת קבלת-שבת, ובסיום התפילה חזרו לבתיהם.

גם בבתיים פנימה הקפידו לשמור את השבת כהלכתה, לא היו נוגעים בחפצים, שאינם לשימוש לצורכי אוכל או לבוש, כגון פמוטים, מקלות, ושאר כלים שהיו בחזקת "מוקצה".

בעיקר היו מקפידים, כמובן, שלא להבעיר אש ולא להדליק או לכבות את האור, וכיו"ב. פעולות אלו נעשו במקרה הצורך בידי "גויים של שבת"; המשרתת הנוצרית או החצרן. כידוע, אוסרת ההלכה להורות בשבת ואפילו לבקש מהנוכרי לעשות מלאכה כלשהי בשבת. אלא, שהגויים היו לרוב מודרכים בעניין זה מימות החול והיו רגילים מאליהם לעשות בשבת כל מה שנדרש.

קרקוב היתה מוקפת עירוב של שבת – חוט תיל, שהקיף את העיר והפך אותה על פי ההלכה לרשות משותפת אחת, מעין חצר אחת. וכך יכלו החרדים, שהקפידו בעניין איסור טלטול בשבת, לטלטל את תשמישי הקדושה – טליתות, סידורי תפילה וכיו"ב – או חפצי שימוש אישיים, כגון שעונים, ממחטות ועוד, כל אימת שהיו יוצאים מבתיים.

ביצד התלבשו? בעיר קרקוב היה הווי יהודי דתי מגוון. הציבור הדתי בלט לא רק במנהגיו ואורח חייו, אלא גם בלבשו המיוחד. הגברים לבשו חליפות שחורות ארוכות ("קפרטות") ונעלו נעלים שחורות ללא שרוכים.

בשבתות ובימי חג לבשו מעילי משי ארוכים שחורים ("בעקישע") וחבשו כובעי-פרווה "שטריימליך-זנבות", שטוחים ומחודדים - נוסח גליציה, או "שטריימליך" גבוהים העשויים מקשה אחת. הבחורים חבשו מגבעות שחורות, בעלות שולים רחבים, או כובעי מצחייה קטנים דמויי גליל, שנקראו "קאשקעטען", שהיו מקובלים בקרב היהודים, שהיו תחת השלטון הרוסי.

לימודים: ילדים מבתיים דתיים ולא דתיים החלו ללמוד תורה מגיל רך, ב"חדרים" או בתלמוד תורה. המוסד החינוכי "תלמוד תורה", הוחזק בידי הקהילה ומנה כיתות רבות לכל הגילים.

הילדים למדו בו מגיל חמש בכיתה, שנקראה "מכינה". הלימודים במכינה כללו לימוד א-ב, ראשית הקריאה בסידור התפילה ואחר כך גם חומש עם תרגום מילולי ליידיש. ילדי המכינה התחילו ללמוד חומש מספר "ויקרא" - כזו היתה המסורת בכל קהילות ישראל. גילאי 6-7 למדו בכיתה א' חומש עם פרוש רש"י, ובאמצע השנה התחילו ללמוד גם משנה. גילאי 7-8 התחילו ללמוד גם תלמוד וכן הלכות מקיצור "שלחן ערוך". ככל שהגילים עלו, הלכו והעמיקו הלימודים. הגילים הגבוהים יותר למדו גמרא עם תוספות.

בשנת 1926 נפתח בית הספר הדתי "יסודי התורה", שהצטיין במידה רבה של מודרניזציה. הונהגו בו לימודי חול בשפה הפולנית על ידי מורים מוסמכים. בתום שנת הלימודים נבחנו התלמידים באחד מבתי הספר הממלכתיים, וקיבלו תעודות מעבר לכיתה גבוהה יותר. תוך שנים ספורות הגיעה רמת הלימודים הכלליים בבית ספר זה לכך, שהוא הוכר על ידי הפיקוח הממלכתי, והורשה להעניק תעודות מעבר משלו, ללא צורך בבחינות שנתיות בבית ספר ממלכתי. גם ב"תלמוד תורה" הונהגו לימודי חול, אלא רמתם היתה נמוכה מזו שב"יסודי תורה".

"יסודי התורה" הנהיג גם שיטה חדשה בלימוד התורה. לפי השיטה המסורתית היו לומדים חומש לפי סדר פרשיות השבוע, הלימוד היה מכני, החידוש היה שהוחל ללמוד מספר "בראשית" ולא "ויקרא". הלימוד התנהל בקצב איטי, ללא צמידות לפרשת השבוע, והיה יותר מעמיק. כדי שהתלמידים ידעו בכל זאת מהי פרשת השבוע, היה המורה בכל יום שישי מספר לחניכיו את תוכנה של פרשת השבוע. הלימודי ב"יסודי התורה" וב"תלמוד תורה" נמשכו עד גיל 14-15 בערך, במקביל לגיל בית-הספר היסודי הממלכתי. אלה שרצו להמשיך בלימוד התורה מילאו לרוב את בתי המדרש, ששימשו הן כמקום תפילה והן כמוסד לעיון בתלמוד.

ילדים שלא נמנו עם החרדים הקיצוניים למדו בבתי ספר הממלכתיים הפולניים, ואילו לימודי קודש היו לומדים בשעות אחר הצהריים אצל מלמדים פרטיים או

אבלים ומשתתפים בצער המשפחה

על מות חברנו

רומן (אברהם) שטיגליץ ז"ל

המלמדים - ר' ליפא האובן ור' אברהם ברגמן

ולכן העבירני לבית הספר הממלכתי ע"ש יוזף קרשבסקי, ללמוד שם מקצועות כלליים לפני הצהרים, ול"חדרו" של ר' אברהם ברגמן, ללימודי היהדות אחרי הצהרים.

ר' אברהם היה יהודי גבוה, חסון, איש נאה, ארוך זקן חוס-מלבין. מלבד היותו "מלמד" היה גם שמש בבית הכנסת של ר' וולף פופר. דירתו היתה חדר גדול בעליית-גג של בית ישן. בחדר הגדול היה פרגוד יריעותבד, שמאחוריו שלטה בקולות גבוהים, בצעקות, ליד תנור הבישול, אשת הרבי, אשה רזה עם פאה נכרית גבוהה. לעתים הייתה עוברת מצעקות לשיעול חריף ומעורר רחמים.

היו לו לר' אברהם שני בנים יפים, גבוהים, חיוורים - אחד מהם מת משחפת - ושתי בנות, שם האחת חוה, ירקרקת ועדינת פנים, ושם השניה פסיה שהייתה סמוקת לחיים.

רבי אברהם היה מלמד אותנו בדרך כלל כשליש מפרשת השבוע. כשלמדנו את ספר בראשית, היה קורא לפנינו פרקים מ"ספר הישר" ביידיש ושתי בנותיו, ילדות בגיל 7-8, ישבו עמנו והקשיבו, כשפסיה מוחה את דמעותיה, בשמעה את סיפורו של יוסף, שנמכר לישמעאלים, ועיניה נוצצות בשמחה, בשמעה את דברי בני יעקב, המאיימים להחריב את מצרים, אם לא ישוחרר אחיהם בנימין.

בחלק העליון של הדף ופעם בחלקו התחתון. בשבתות היה אבא בוחן אותי בקטע שלמדנו מפרשת השבוע.

אחר שבועות אחדים של לימודי החומש הוציא אותי אבא מה"חדר" של ר' ליפא. לימים הסביר לי, שבנו של ר' ליפא קורא מתרגום היידי, עברי-טייטש, ולפיו מתרגם את הטקסט לילדים. מכיוון שסידור המילים ביידיש שונה מזה בעברית, והבן מסביר את המשפטים בתיאום הסידור המיספרי של היידיש לזה בעברית, אין תרגום המילים יוצא נכון.

הוכנסתי לבית הספר העברי לכיתה א'. במוסד זה למדתי גם בכיתה ב'. מאותה תקופה זכורה לי האפיזודה - המורה הנמוך, מר הוכמן, נכנס לכתה וחילק לילדים גליונות נייר גדולים. הוא כתב על הלוח את המלים: "נציגי העמים החליטו, שאנגליה תקים מדינה ליהודים בארץ ישראל". הוא הורה לנו להעתיק את המילים מהלוח ולשמור לתמיד על גיליון הנייר. אח"כ סיפר על הצהרת בלפור, שניתנה ליהודים לפני זמן-מה, על התכנסות נציגי העמים ועל החלטתם למסור לאנגליה את הפיקוח על ביצוע החלטתם. לימים הבנתי, שכוונתו היתה לוועידת סן-רמו.

כנראה, לימודי היהדות בבית הספר הזה לא סיפקו את אבא,

מאיר בוסאק, בספרו "בין צללי עיר", מספר על השנים הראשונות שלו ב"חדר" ובבית הספר. וכך הוא כותב: "הנה משהו על רבי הראשון וה"חדר" שלו. שמו היה ר' ליפא האובן. זכורה לי התמונה שבתו של ר' ליפא באה לביתנו, לוקחת אותי על זרועה ומביאה ל"חדר" אביה. היינו קבוצה של כעשרים ילדים בגיל משלוש שנים.

ר' ליפא היה יהודי נעים, ממוצע קומה, בעל זקן חום ודליל, איש צנום, מחיך, ולעיתים משתעל קצת. למדתי אצלו עד שהגעתי ללימוד חומש. לאמיתו של דבר לא רק אצלו למדתי אז. ר' ליפא היה מתעסק גם בשדכנות, ובימים שבנו החייל היה מקבל חופשה מהצבא, היה לבוש המדים ממלא את מקום אביו, בלמדו את הילדים. אהבתי להתבונן בפני הבן המגולח, שכובע החיילים לראשו ולא הבנתי מדוע בשעת הלימוד מטלטל הוא את ראשו מעל לספר החומש, ועיניו מחפשות משהו פעם

החיים המשותפים בגטו

תדאוש פנקייביץ', הרוקח מבית המרקחת שבגטו, כותב על המגורים המשותפים בגטו שצומצם, ובין היתר: "לאחר הגירוש באוקטובר 1942 מקטינים שוב את שטח הגטו. הרחובות דומברובקה, יאנובה-וולה והצד השמאלי של רחוב לבובסקה מוצאים מתחום הגטו.

לדיירים ניתנת שהות של 24 שעות להעברה. שוב נראים מחזות זוועה איומים. הצפיפות נוראה. לחדר אחד דוחסים מספר משפחות, זרות לגמרי זו לזו, בלתי מתאימות, והדבר מביא את האנשים לידי טירוף: מריבות בלתי פוסקות על כמות החפצים, על השטח, על מטבח, על תנור ופחם[...]

הפעם, באופן יוצא מן הכלל ניתנה רשות לעסוק בהעברה במשך

ולהשאיר אותם בינם לבין עצמם..."

אנשים רבים סירבו לתת כסף לקניית פחם, בטענה שאין הם זקוקים לחימום. הסקת חדר שבו דרות משפחות אחדות, גם הוא מקור לחיכוכים. שמעתי על דירה אחת שהגרים בה לא הסיקו ולא חיממו אותה כל החורף, וקפאו מקור, למרות שבמרתף היה מספיק פחם. הסכסוכים ממש קיצרו את חיי האנשים.

גם רהיטים שימשו נושא למחלוקת. כל אחד מהשותפים רצה להכניס כמה שיותר מחפציו לשטח המצומצם שניתן לכולם. והכל תוך מריבות מתמידות והחלפת גידופים. קטנוניותם של בני אדם ודבקותם בחפציהם ממש מדהימות, וזאת אפילו ברגעים הקשים ביותר.

כל הלילה. הגטו מואר כל הזמן והתנועה עצומה. שורות ארוכות של אנשים עמוסים מטלטלים זורמות בשני הכיוונים. ובינתיים מקימים פועלים יהודים גבולות חדשים לגטו. שוב אין בונים חומות, אלא תוקעים עמודים וביניהם מותחים חוטי תיל. עוד סימן ברור לכך שימי הגטו ספורים. בתי מוגרים מתמוטטים כמעט מעומס רהיטים. בחצרות הבתים נוצרים מבוכים בין ארונות, מזווים וכונניות. על המרפסות נערמים סלים, מזוודות וגרוטאות. הקיום היומיומי הופך להיות סיוט.

החיים בצוותא נעשים קשים מיום ליום. המטבח המשותף הוא מוקד הסכסוכים. ברגעים של ייאוש ואיבוד עשתונות שמעתי אנשים אומרים: "היטלר ידע איך להעניש אותנו. לדחוס המוני יהודים לגטו

אגדות מבית הכנסת אייזיק

בית הכנסת אייזיק, השוכן ברחוב קופה, נבנה ע"י הסוחר העשיר ר' אייזיק יעקל'ס (יצחק יעקובוביץ) ונחנך, לאחר תלאות, בשנת 1644.

ומה מספרת האגדה על כך? בקז'ימייז' העיר גר לו יהודי בשם אייזיק, אדם עני היה ובקושי הצליח לפרנס את משפחתו. ערב אחד בתום יום עמל נוסף חזר האיש לביתו נפל עייף על מיטתו ונרדם. ובחלומו התגלה לו איש זקן, בעל זקן לבן וארוך, שצוה עליו לנסוע לעיר הגדולה פראג. שם מתחת לגשר המוביל לארמון ימצא אוצר גדול והוא... יתעשר.

אייזיק התעורר בבוקר, זכר את החלום, זכר את הזקן בעל הזקן הארוך והלבן וזכר את הדברים ששמע. אייזיק ידע שחלומות הרי שווא מדברים ויצא ליום עמל חדש. בלילה הבא שוב הופיע בחלומו הזקן בעל הזקן הלבן והארוך ואמר לו: "אייזיק, אייזיק לך לעיר הגדולה פראג. שם מתחת לגשר המוביל לארמון תמצא אוצר... ואייזיק... יצא ליום עמל נוסף. ובלילה הבא שוב הופיע הזקן בחלומו של אייזיק, ובפיו המילים: "אייזיק, אייזיק לך לעיר הגדולה פראג. שם מתחת לגשר המוביל לארמון תמצא אוצר...". "נו", אמר אייזיק לעצמו בבוקר, "אותו חלום, שלוש פעמים, אצא לפראג!"

ובימים ההם כפי שאתם יודעים, לא היו אוטובוסים ולא רכבות ואפילו המכונית טרם הומצאה. ואייזיק שמעות אין בכיסו לשכור איזו פורמנקה (עגלה רתומה לסוס) ושלא לדבר על דורושקה (כרכרה) החליט

לצאת ברגל. והמרחק גדול והימים נוקפים ולאחר תלאות מרובות הגיע לגשר בפראג.

בלי לבזבז זמן ניגש אייזיק לגשר בכוונה לחפור את האוצר, אולם אבוי, שומרי המלך הסתובבו ופסעו על הגשר. גם בימים הבאים ניסה אייזיק להתקרב לגשר אך לדאבון לבו נוכח שאנשי המשמר אינם עוזבים את משמרתם ולו לרגע קט. אייזיק לא וויתר והמשיך בניסיונותיו להתקרב אל הגשר עד שיום אחד... נתפס ע"י אחד השומרים בחשד שאולי מרגל הוא או שמא מתכנן הוא חבלה כלשהי.

הובא אייזיק לפני יארוסלב, ראש המשמר וזה שאלו למעשיו. "מבקש אני לחפור אוצר מתחת לגשר!" ענה אייזיק. "וכיצד יודע אתה על קיומו של אוצר מתחת לגשר?" שאלו ראש המשמר. ואייזיק בתמימות סיפר את דבר החלום המוזר שחלם...

פרץ ראש השומרים בצחוק רועם ומתגלגל: "בגלל חלום הגעת לפראג? לחפש אוצר? חלומות הם הבל הבלים, כולם! גם אני חלמתי חלום ובחלומי איש זקן, בעל זקן לבן וארוך שאמר לי: יארוסלב, יארוסלב, לך לעיר הקטנה קז'ימייז', שם מתחת לתנור בביתו של היהודי אייזיק תמצא אוצר! האם חושב אתה שאפילו לרגע קט עלתה בי מחשבה לעזוב את משמרתי וללכת לקז'ימייז'?" כשהוא צוחק, שילח ראש המשמר את אייזיק מעל פניו.

אייזיק הבין כי האוצר נמצא בביתו. שב לביתו שם מצא את אושרו

במשפחתו האוהבת, שציפתה לו ימים רבים, ומתחת לתנור מצא... ממון גדול ונתעשר. אייזיק הפך לסוחר מצליח ותרם מעושרו לקופת הקהילה ובנה את בית הכנסת.

אגדה נוספת נקשרת לבית הכנסת, לפיה השכנים הפולנים לטשו עיניהם לשכיותיו של המקום. בשבת הראשונה לפתיחת המקום, נערכה בו חגיגת חנוכת הבית ברוב פאר והדר, ובהשתתפות ראשי הקהל ומכובדים רבים.

במהלך החגיגה, נדחק נער נוצרי אחד בין המון החוגגים, ניגש למקום בו ישב אייזיק על יד ארון הקודש, ודיווח לו בלחישת על כך שגויי המקום רקמו תוכנית לערוך פוגרום ביהודי העיר ולשדוד את בתיהם. הדברים הובאו אל הרב יום טוב ליפמן הלר, והוא תכנן את הגנת התושבים על ידי ביום הרתעה.

עם צאת אותה השבת ננעלו שערי הרובע קז'ימייז', קבוצת יהודים עמדה היכון על המשמר, ותושבי העיר הסתגרו בבתיהם. לקראת חצות הלילה התקרבו הפורעים אל שערי הרובע בניסיון לפרוץ אליו. בשלב זה הגיחו מעל חומת בית הקברות 26 יהודים גברתנים, כשהם לבושים בתכריכים לבנים ובידיהם נרות דולקים ומקלות גדולים. הדמויות היו נראות לפורעים כרוחות רפאים או כמתים שיצאו מקבריהם, והם פתחו במנוסה מהירה מהמקום כשהיהודים מפלאים בהם את מכותיהם ורודפים אחריהם עד לנהר, שם התפזרו הפורעים לכל עבר.

תמונה מהווי החיים של יהודי קרקוב לפני המלחמה: מבטים על שפת הים, כנראה בצפון פולין, בשנות העשרים של המאה העשרים.

יושבת משמאל: רוז'ה אלכסנדרוביץ; עומדים - שני מימין: מקס לאוטרבך, משמאל: סיני זיגמונט אלכסנדרוביץ, לידו גיסו גוסטב שלר, ולידו הלה אלכסנדרוביץ, רעייתו של סיני זיגמונט.

האם מישהו יכול לזהות את המבלים האחרים שבתמונה?

סיני אלכסנדרוביץ

ספרים, רבותי ספרים - יומנה של יוסטינה

יומנה של יוסטינה, גוסטה דוידזון, בית לוחמי הגיטאות, הוצאה שלישית, 2005.

יוסטינה-גוסטה דוידזון-דרנגר הייתה חברה בתנועת הנוער העברי "עקיבא", ובין מייסדי המחותרת "החלוץ הלוחם" בקרקוב.

עם כניסת הגרמנים לקרקוב, בספטמבר 1939, נשלחו יוסטינה, ובעלה שמשון (שימק) דרנגר למחנה הריכוז טרופאו שבצ'כיה, אך הודות למאמציה הצליחו להשתחרר כעבור שלושה חודשים. בשנת 1940 עברה לוורשה הכבושה, יחד עם שימק, ושניהם סייעו בהקמת קן התנועה בגטו.

ב-18 בינואר 1943, לאחר שאסרו את בעלה, הלכה מרצונה לגסטאפו, באמונה שכאשר יהיו יחד יוכלו להשתחרר. כשישבה בבית הסוהר לנשים "הלצלב" בקרקוב, כתבה על דפי נייר טואלט את תולדות מחותרת "החלוץ הלוחם", בתקווה שדפים אלה יגיעו לחברים שבארץ ישראל. פיסות נייר אלה נמצאות בארכיון בית לוחמי הגטאות.

ב-29 באפריל 1943, בדרכה להוצאתה להורג על ידי הגסטפו, הצליחה לברוח, ובו בזמן הצליח גם שמשון דרנגר לברוח. השניים נפגשו ביערות וישנית, ושם הוציאו לאור את דפי "החלוץ הלוחם", הקוראים למרד נגד הכיבוש.

בנובמבר 1943, בדרכם להונגריה, נאסרו והוצאו להורג.

יהודה מימון (פולדק) חברם לתנועה ולמרד, כתב: "יומנה של יוסטינה הוא מסמך אמיתי, שנכתב באהבה גדולה לחברים לנשק, כשכל רצונה הוא שחבריה בארץ ישראל, עליה חלמו, ידעו על מעשי גבורתם ועוז רוחם.

המהדורה השלישית המורחבת והמתוקנת כוללת גם פרקי יומן שנמצאו מאוחר יותר. יומנה של יוסטינה יצאה לאור לראשונה בפולין בפולנית, עוד בקיץ 1946, בסניף הקרקובאי של הוועדה היהודית ההיסטורית שעל יד הוועד המרכזי של יהודי פולין, ואת ההקדמה לספר כתב יוסף וולף, אף הוא חבר הארגון.

המהדורה הראשונה בעברית ראתה אור בשנת 1953 והשנייה בשנת 1978. בהוצאות אלה חסרים שלושת הפרקים הראשונים שטרם נתגלו אז ורק לאחר שנים נמצאו מסמכים נוספים, באופן אקראי. כן נוספו קטעים מתוך העיתון המחותרת שהוציא לאור ה"חלוץ הלוחם" ומסמכים נוספים שהיו מונחים ב"אוסף קושטא", ואשר קרוב לוודאי שגוסטה הייתה מעורבת בכתיבתם.

לא יכולתי לדמיין את קרקוב

כתבה: שולמית אפפל

אבי היה אומר, האיש הזה בא מהעיר שלי ואני כילדה לא יכולתי לדמיין את קרקוב. וכשכבר אפשר היה לנסוע אבא מת. צילומים התחילו להגיע. כולם יכלו לראות כמה קרקוב יפה ככרות וטירות קתדרלות וגנים תאטרון ואופרה. מאות שנות חיינו נאספו כמו אשפה בכיכר משם אל הגטו מן הגטו לתנורים. ואצלי בראש אצורה תמונה אחרת סבתא רבתא שלי מבשלת פירות קיץ ועורמת לחורף צנצנות ריבה במזווה.

מתוך הספר: "פחות מאמת אין טעם לכתוב"

שמעון פכנר
7.10.2019-18.7.1921

שמעון (מושיק) פכנר היה בנם של ד"ר הנריק פכנר וטאובה לבית כרמל. בילדותו גרה המשפחה בפודגוז'ה ואחר כך עברה המשפחה לדירה גדולה יותר, ברחוב קרקובסקה, שם גם הייתה המרפאה של הרופא ד"ר פכנר.

בשנת 1939 עמד בהצלחה בבחינות הבגרות בגימנסיה העברית בקרקוב, ועם תחילת הכיבוש הגרמני ברח ללבוב, שם נתפס והושם במחנה ינובסקה. בסוף שנת 1941 הצליח להגיע לגטו קרקוב, שם התאחד עם הוריו, ומשם הגיע ל"רשימת שינדלר".

אחרי השחרור נשאר שמעון בפולין, שם הקים את משפחתו עם לילקה רעייתו. לזוג נולדו שני ילדים ונכדים, ולפני כחודשיים נפטר שמעון בפולין.

